

Boštjan M. Zupančič

EROS IN USTVARJALNOST

Kriza zahodne civilizacije je, pa naj se sliši to še tako površno, povzeta v odtujenosti dela in ustvarjalnosti. Besedici »delo« in »ustvarjalnost« sta zgolj dva vrha dveh ledenih gora. Za pojmom dela namreč stoji vsa represivnost, ki je civilizacijo oropala Erosa v tisti meri, da zdaj ni sposoben krotiti svojega antipoda Thanatosa. Za pojmom ustvarjalnosti pa stoji tista vrsta (s)početja, ki je sicer neverjetno produktivna – gre za ogenj, ki ne použije sam sebe –, ki pa istočasno ni ne trud, ne odrekanje, ne trpljenje, ampak je ples in Eros sám. »Delo« gre na račun Erosa, ga subtrahira do tolikšne mere, da se s tem sorazmerno krepijo agresivne in uničevalne težnje Thanatosa. Ustvarjalnost pa se, kot pri pravi in pristni umetnosti, ne le hrani neposredno iz Erosa, ampak je Eros sam: neukročen, divji, ploden, prvinski.

Pripadniki zahodne civilizacije so ukročeni. Svoje udobje in svojo varnost so plačali s prodajo svojih duš, z zlomljenostjo svojih hrbtenic, s svojo individualnostjo. Civilizacija sama je prišla do točke v lastnem razvoju in po lastnem vanjo vgrajenem samoodsebnem programu, v katerem še vedno producira – zdaj bolj kot kadarkoli prej – ubogljivo kolektivne ponaredke individualnosti, s katerimi pa prav spričo uspešne izvedbe lastnega programa – nima več kaj početi.

Na zunaj se to kaže kot produktiven nesmisel ali kot produktiven masovni nesmisel. Energija, ki je bila porabljena za to, da se je stanje zadovoljenih materialnih potreb lahko vzpostavilo, je posrkala Hrepenenje, kateremu naj bi vse to odrekanje služilo in zadostilo. Program je končan in krog je sklenjen.

Zdaj je ta trenutek prvorazredno *politično*, ne ideološko, ampak kvečjemu kolektivno psihoanalitično vprašanje, kako ponovno vzpostaviti, odpreti in aktivirati kanale energije, ki bo napravljala življenje samo – smiselno.

Enačba, po kateri je to mogoče izvesti, je pravzaprav znana. Nakazal jo je na primer Herbert Marcuse v svojem delu *Eros in civilizacija*. Oblastvenost, prevlada, dominacija silijo Eros v vprego produkciji, ki je svojo vlogo v civilizaciji (še preveč) uspešno opravila. Ponudba materialnih dobrin nenehno raste, povpraševanje pa je postalo, skupaj s ponudbo, samo sebi namen. Zadovoljevanje porabniških potreb je postalo kompenzacija za popolno osiromašenost Erosa, medtem ko je slednji vsak dan dovolj nesposoben stopati v stik s soljudmi. Večina ljudi je zaradi tega vsak dan bolj odtujenih, osamljenih in obupanih. Edina tolažba, ki jim preostaja, je porabništvo, ki jim ga vsiljuje stereotipizirana komercialna kolektivna zavest. Da bi se tej ponudbi sploh lahko uklonili, se ljudje z zadnjimi kanci energije prepuščajo igri podrejanja, uboganja in odrekanja – da bi lahko imeli, še več imeli, čeprav vnaprej vedo, da jih to ne bo ne potolažilo ne potešilo.

Temu vražjemu krogu se lahko izognejo samo tisti, ki zadovoljujejo določene zdaj že precej točno znane pogoje.

Prvi pogoj za izhod iz začaranega kroga je *neukročnost*, ki pomeni vse od neposrednega upora sistemski dominaciji in ozmotičnemu pritisku družbenega konzenza. Drugi pogoj je izstop iz kolektivnega, ki ima vse bolj za svoje edino poslanstvo podrejanje individualnega. Tretji pogoj je desublimacija Erosa, kar v enostavnem jeziku pomeni vzeti si popolno spolno svobodo – ne toliko v samih dejanjih, kolikor v pravici ohraniti notranjo držo ne glede na to, kaj drugi mislijo. Ta tretji korak je tako bistven, da se mu bomo spodaj malo obširneje posvetili. Četrti korak je nasledek preostalih treh in pomeni končni nasledek opisanega osebnostnega razvoja, kaže pa se v stranskem produktu vsega tega, to je v ustvarjalnosti. Ko je enkrat ta osvobojenost dosežena, je potreba po ustvarjalnosti nekaj organskega, nekaj, kar človek občuti kot najbolj naravno človeško lastnost in lástnost. Narcizem.

To, s čimer se danes srečuje psihoanalitična praksa, katere štirideset odstotkov je ponekod posvečene anerotičnosti, asexualnosti, anhedoniji in kar je še podobnih diagnoz, ki vse po vrsti kažejo samo na to, da ljudje nimajo več sposobnosti, da bi jih pritegnili drugi ljudje, je simptom zavrtega Erosa. Ljudje se preprosto niso več sposobni ne zaljubiti ne navezati ne obdržati kakega odnosa z drugim človekom. Čisto somatičen spolni nagon še vedno deluje, saj je hormonsko pogojen, a njegova psihološka vzporednica je zamrla. Ljudje drug od drugega ne znajo nič več imeti, ne znajo se hraniti drug pri drugem.

Psihoanaliza kot individualen projekt je sposobna razpreti ta mehanizem in človeka osvoboditi krivde, se pravi strahu pred reakcijo okolja ter mu tako, z eno besedo, omogočiti, da se erotično vzburi, da se zaljubi in da postane sposoben seči izven sebe. Navezati odnos, se vplesti z nekom.

Če je posameznik sam pri sebi zmožen in sposoben vzpostaviti tak mehanizem svobode, če si je sposoben vzeti svobodo, kakršnokoli, na spolnem področju in iskati libidinalne katekse tam, kjer se mu ponuja, če torej *na tem* področju dobi pogum in ponos, zaradi katerega se bo upal pripadati sam sebi in živeti svoje življenje, potem mu je uspelo, da se je upr celotnemu propadu civilizacije okrog sebe. Obraten mehanizem je opisal Jean-Paul Sartre v svoji noveli *Otroštvo nekega šefa*. Vse druge svobode in oblike, točneje, osvobojenost so v resnici derivati te erotične svobode, svobode erotično se komu ali nečemu zavezati.

Večina ljudi v sebi še ni dovolj obupana, da bi uvidela, da s porabništvom zaslužuje sama sebe. Večina bo šele čez čas opazila, da se to preprosto ne izplača, da je to velika prevara, zaradi katere so se odpovedali tistemu, kar je temeljni biografski projekt slehernika, namreč živeti *svoje* – in ne od družbe diktirano – življenje. Nekateri pa imajo v sebi že spočetka dovolj veliko mero sprevida, da opazijo, kako kolektivna igra v resnici ne vodi k ničemur. Upor teh je primeren, sekundarna pa je tista zvrst njihove ustvarjalnosti, ki je v današnjem svetu *kolektivnega* edina mogoča, ki je edina neodvisna od potrditve ali nakopičene destruktivnosti okolja.

Ta zvrst ustvarjalnosti je torej po nujni stvari individualistična, izmaknjena kolektivni noriji ter umaknjena v tiste vrste delovanja, ki ni odvisno od sodelovanja s kolektivnim. To ni umik v slonokoščeni stolp, niti ni oblika stoicizma, marveč je praktična odločitev človeka, ki rešuje svoje duševno zdravje pred norostjo civilizacije kot celote in neposredne kolektivnosti, ki nanj poskuša pritiskati – največkrat zaradi nezavedne zavisti. Takih osvobojenih posameznikov, katerih »delo« ni tlaka

in podrejanje v imenu pridobitništva in za račun povampirjene komercializacije, je vsak dan več. Jasno je, da ne delujejo ne po tovarnah in ne po uradih, ampak so to zvečine umetniki, ki žive svoje življenje, posvečeno lastni erotični energiji, zaradi katere so ne samo v veliki meri samozadostni in zaradi tega neodvisni od kolektiva celotne družbe, ampak proizvajajo, če smemo uporabiti to besedo, duhovne nasledke lastne osvobojenosti.